

NIFU

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Asgeir Skålholt, NIFU
Torgeir Nyen, Fafo

22. jan 2013

Hvorfor velger så mange påbygg i helsearbeiderfaget?

NIFU

Rapporten som denne presentasjonen bygger på:

Å bli helsefagarbeider

En kvalitativ undersøkelse av overganger mellom skole og læretid, og mellom læretid og arbeidsliv blant ungdom i helsearbeiderfaget

Asgeir Skålholt, Håkon Høst, Torgeir Nyen og
Anna Hagen Tønder

Rapport 5/2013

Hvilket prosjekt er dette?

- Kompetanseløftet 2015: myndighetene signaliserte at mye av behovet for rekruttering framover må dekkes av faglærte på videregående nivå ([St.meld. nr. 25 \(2005-2006\)](#))
- Tradisjonelt har rekrutteringen til pleieyrkene på dette nivået vært dominert av voksne ([Høst 2004](#)), hvis man skal nå målene om et sterkt økende antall helsefagarbeidere må man øke rekrutteringen av ungdom
- Antallet med utdanning på videregående nivå må øke fra i underkant av 50 000 nå til i underkant av 80 000 i 2050
- For å oppnå dette må det komme en brutto tilvekst på 4 500 nye helsefagarbeidere hvert år.

Dagens situasjon i kommunene

- De fleste med helsefaglige utdanninger på videregående nivå jobber i kommunal sektor (omtrent 80 prosent)
- Ser ut til å forsterkes av rekrutteringen av helsefagarbeidere så langt
- Situasjonen 31.12.2011:
  - 2149 årsverk helsefagarbeidere i kommunal sektor
  - 79 årsverk i statlig sektor
- Også i kommunal sektor kan det se ut som andelen med helsefaglige utdanninger på videregående jobber går noe ned, men det absolutte tallet øker.

“Produksjon” av helsefagarbeidere i dag

- Som vi husker “må” det komme en brutto tilvekst på 4500 helsefagarbeidere årlig

“Produksjon” av helsefagarbeidere i dag

2149 fagprøver avlagt i skoleåret 2010-2011

“Produksjon” av helsefagarbeidere i dag

	Lærlinger		Praksiskandidater		Vg3 skole	
	M	K	M	K	M	K
Alder						
15 - 20	38	542	0	-	-	9
21 - 24	20	174	4	26	0	8
25 - 29	5	67	9	78	-	18
30 +	23	150	91	750	7	130
SUM	86	933	104	854	7	165
Total	1019		958		172	

“Produksjon” av helsefagarbeidere i dag

	Lærlinger		Praksiskandidater		Vg3 skole	
	M	K	M	K	M	K
Alder						
15 - 20	38	542	0	-	-	9
21 - 24	20	174	4	26	0	8
25 - 29	5	67	9	78	-	18
30 +	23	150	91	750	7	130
SUM	86	933	104	854	7	165
Total	1019		958		172	

Omtrent like
mange
praksis-
kandidater
som
lærlinger

“Produksjon” av helsefagarbeidere i dag

Alder	Lærlinger		Praksiskandidater		Vg3 skole	
	M	K	M	K	K	M
15 - 20	38	542	0	-	9	-
21 - 24	20	174	4	26	8	0
25 - 29	5	67	9	78	18	-
30 +	23	150	91	750	130	7
SUM	86	933	104	854	165	7

Over 60 prosent over 25 år

Dette vet vi og dere godt:

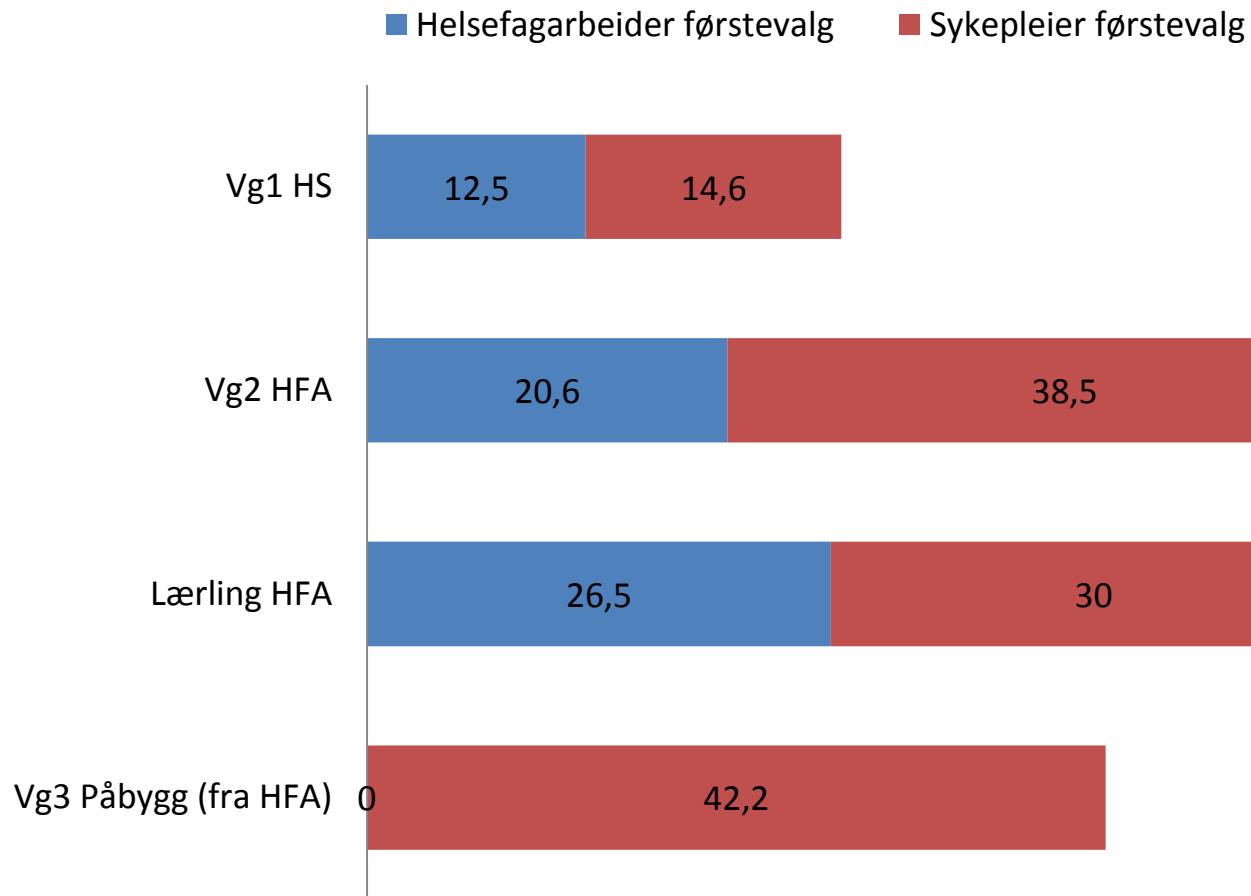

Men hva er vårt fokus i dette prosjektet?

Tidligere studier viste tydelig lekkasjen til studieforberedende:

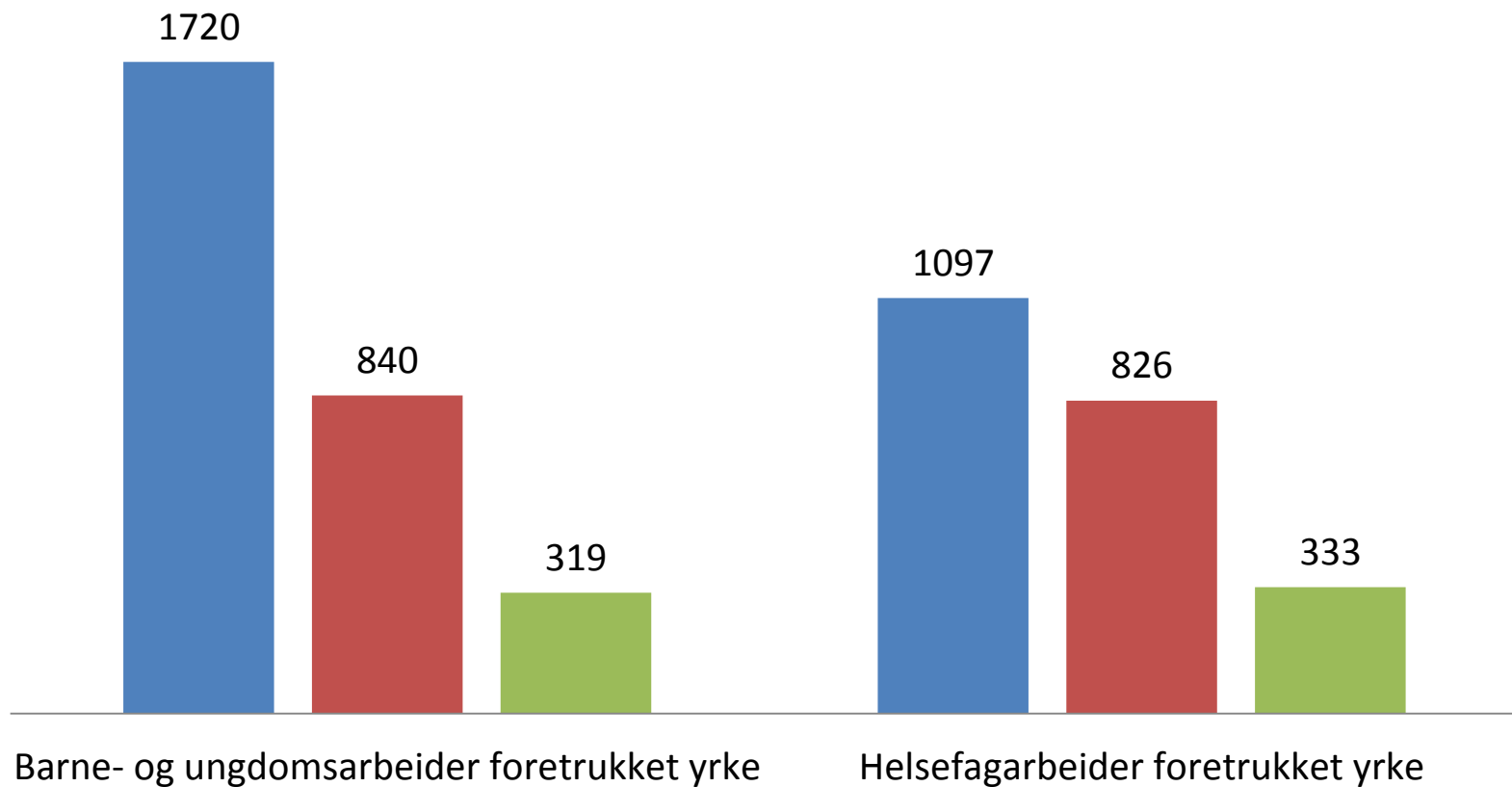
- Flere velger påbygg etter Vg2 enn læretid
  - Ved tredje opplæringsår er 33% i lære, 45 prosent i påbygg og 15 prosent utenfor
- Men undersøkelser viser at trives godt på skolen
- De mener stort sett at praksis motiverer dem for videre arbeid i «faget»
  - Noen blir mindre motivert til å gå videre av opplevelser i praksis, men de fleste blir mer motivert
- Lærlingene oppgir også i stor grad at de trives
- Likevel planlegger mange av de som er lærlinger å ta høyere utdanning

Og mange av dem vil bli sjukepleiere

Med andre ord synker antallet som ønsker å bli helsefagarbeider i løpet av utdanningen: NB: estimeringer

■ Vg1 helse- og sosial ■ Vg2 ■ Lærlinger

Vårt mål var å finne ut:

Hvilke forhold og hvilke vurderinger bidrar til utfallet av overgangsprosessen mellom Vg2 og lære og mellom lære og over i arbeid for unge som starter i helsefagarbeiderutdanning?

Hvorfor velger så mange i **yrkesfaget** «helsefagarbeider» å gå videre til høyere utdanning?

- 46 elever på 5 skoler i tre fylker – Vg2 Helsearbeiderfaget
  - Med tilhørende programfagslærere, fellesfaglærere og avdelingsledere
- 12 Lærlinger i fem kommuner i tre fylker
  - I de kommunene som naturlig sogner til skolene vi snakket med
- I alt er det gjennomført 126 intervju med 84 respondenter
- I den grad vi fikk tak i dem har vi intervjuet de samme elevene og lærlingene også etter sommerferien 2012
  - For på denne måten få tak på hva som skjer i overgangen
    - Hva sier de som gikk til påbygg nå?
    - Hva sier de som gikk til lære
    - Fikk de som var lærlinger jobb?
    - Er det virkelig sant at så mange går videre til høyere utdanning som det kan virke som

Fra skolen

- Generelt trives elevene godt
- De oppfatter at de har gode opplevelser i praksis
  - Spesielt en del trives bedre enn de trodde på sjukehjem
- Prosjekt til fordypning viktig for å få et innblikk i hvordan faget er i (ulike deler av) arbeidslivet

Men de fleste velger likevel å gå til påbygg:

- En del har bestemt seg allerede: de skal bli sjukepleiere

I: hva skal du til høsten?

J: påbygg.

I: påbygg du òg? ... alle skal på påbygg. Hvorfor det?

J: fordi jeg skal videre til sykepleien.

- Valgene deres er i stadig bevegelse: ut fra intervjuene kan det likevel se ut som at andelen som vil ut i påbygg øker i løpet av Vg1 og Vg2 – men det finnes også elever som ønsket å ta påbygg, som ombestemte seg

Vg2 helsearbeiderfaget er ikke et feilvalg

- De som ønsker å gå til påbygg ser ikke på det å gå på helsearbeiderfaget (Vg2) som et feilvalg
- De opplever at det er en «normalvei» å gå ut i påbygg for så å ta høyere utdanning.

Men en del velger også å gå ut i lære

Men tross alt velger jo en betydelig andel å gå ut i lære (en tredjedel)

J: jeg var ikke 100 prosent sikker for jeg tenkte jeg skulle gå påbygning, men da ble jeg satt inn på eldrehjem så da fikk jeg testa det ut. Så da fant jeg ut at det likte jeg egentlig så da ble det helsefagarbeider.

-

Jeg fikk jobbet med eldre og da fikk jeg følt at jeg gjorde noe bra og at jeg hjalp noen folk og da ble jeg i bedre humør selv. Jeg fikk til å hjelpe noen og jeg følte meg litt verdifull. Jeg følte at jeg på en måte kunne gjøre noe bra og at jeg gjorde noe som var rett og noe bra for andre, mens det å leke med unger det kan jo alle.

Hvorfor velger man lære?

● Heller arbeid enn skole

- Ikke nødvendigvis skolelei, men vil komme ut i arbeidslivet
- Gode erfaringer fra prosjekt til fordypning

● En del holder muligheten åpen for å ta påbygg etter læretida

- Noen ønsker å ha noe å falle tilbake på
- En del har fått garantier om påbygg etter læretida, da kan de prøve ut det å jobbe, så ser de om det er noe for dem

● Egen faglig identitet?

- For noen har helsearbeiderfaget en egenart, som noe annet enn ”halvveis sykepleier”

De som har blitt lærlinger

- De fleste har gode erfaringer med å være lærling – god veiledning, ansvar og mestringsfølelse
- Gjør det mer aktuelt å bli helsearbeider (noen av de som har tenkt seg på påbygg blir mer usikre)
- Men mange får et klart mer negativt inntrykk av jobbmulighetene etter læretida – vanskelig å få fulle/tilnærmet fulle stillinger, vanlig å starte som vikar

---

Lærernes oppfatning

Lærerne

- Opptatt av at de underviser på yrkesfag
- Forsøker i stor grad å motivere for å gå ut til lære
  - Fordi påbygg er «vanskelig»
  - Fordi de ser behovet for helsefagarbeidere
  - Fordi de mener det er en god utdanning
    - Selv om noen savner hjelpepleierutdanningen med tettere veksling mellom praksis og teori

Lærernes paradoks

- De forsøker å motivere for lære, samtidig vet de at største andelen av sine elever uansett velger påbygg
  - De ser at dette kan passe for noen, og fraråder det ikke for teoristerke
- Noen synes det er vanskelig å motivere for å gå ut i lære når de ser at mange av deres tidligere elever sliter med å få stor nok jobb

Har lærernes bakgrunn noe å si?

- De aller fleste lærerne på Vg2 er sjukepleiere
  - Som faglige forbilder motiverer de elevene til å bli gode sjukepleiere, uansett hva de forsøker å motivere for
- Det er vanligere med fagarbeiderbakgrunn i fag der flere går til lære

Kommunenes oppfatning

Helsearbeiderne har en relevant kompetanse

Har vi lærefag som er relevante for kommunesektoren?

- Helsearbeiderfaget oppleves som relevant blant sektorlederne for pleie- og omsorg i kommunene
  - Tre av fire mener at det vil øke kvaliteten på tjenestetilbudet hvis flere ansatte fikk fagbrev
- ....men langt fra alle lærlinger får tilbud om jobb
  - I fire av ti kommuner bare av og til eller sjelden
- Lærlingordningen har etablert seg i sektoren
- Erfaringene med å ha lærling varierer, mange positive erfaringer, noen negative mht faglig nivå og modenhet
- Viktig at veileder har litt tid til å følge opp lærlingen

Intervjuene i dette prosjektet

- De fleste ute i virksomhetene er godt fornøyd med å ha lærlinger
  - Noen savner tettere kontakt med skolene – hjelpepleierutdanningen framheves som bedre av noen, men slett ikke av alle
- Det å ha lærlinger er et gode for virksomhetene
- Men rekruttering og å ta inn lærlinger ser ut til å være lite knyttet sammen
  - Kjent i kommunesektoren fra før (Hagen og Nyen (2006), fra helsearbeiderfaget fra før (Nyen, Reegård og Hagen Tønder 2011), bekreftes i ny studie (Høst m.fl. 2012)
- Ofte er antallet lærlinger bestemt sentralt, det vil si at den enkelte virksomhet ikke tar inn det antallet lærlinger som de tror de kan ansette (som er hovedregelen i andre bransjer)*
  - Dette kan bidra til at lærlinger i litt større grad oppfattes som under opplæring i virksomhetene – husk halve læretida skal være «verdskapende»
  - Kan rulleringa som mange kommuner driver med, svekke koplinga mellom rekruttering og lærlingordninga?

De som var i slutten av sin læretid

Skal jeg bli, eller skal jeg dra

Læretida som opplæringsarena

- Lærlingene har hatt gode opplevelser

- *Den har vært mye mer spennende [enn skole]. Du lærer så mye mer i praksis enn du gjør ved å sitte på skolen liksom. Det er klart det at du tar jo med deg noe av det du lærer på skolen og ut liksom når du kommer og er helt fersk, men du kan ikke sammenligne det. Det er her du lærer alt! I lærlingtida.*

- Læretida har i stor grad blitt opplevd som relevant, og mange ønsker å jobbe videre i yrket

- Uten å kunne trekke konklusjoner var ønsket om å velge påbygg mindre framtrødende blant de som har vært lærlinger i to år enn hos de som akkurat har startet
  - De er blitt helsefagarbeidere, og trives i den rollen

- Lærlingundersøkelsen viser at helsearbeiderlærlinger trives svært godt

MEN

- *Før jeg ble lærling så fikk jeg jo vite det at vi blir rådet til å bli lærlinger som helsefagarbeidere [..] men det var egentlig ikke det jeg hadde tenkt til å begynne med da [...] men så var ikke karakterene mine høye nok så da ble det helsefagarbeider. Nå har jeg hvert i dette yrket her i snart to år og jeg trives med det. [...] Men greia er det at jeg gruer meg egentlig til å bli ferdig som lærling fordi jeg vet at det er vanskelig for oss å få jobb etterpå. Så det var det jeg gjerne skulle visst først da, at det er vanskeligheter for oss å få jobb etterpå. [..] jeg syntes at kommunen eller de som gir penger til kommunen skulle ofret litt mer. Sånn at de slapp å spare så mye, for vi trenger faktisk mer folk i det yrket her. Men jeg skulle ønske at jeg fikk vite det først da, at det var vanskelig for oss å få jobb. For det er faktisk noe vi går og gruer oss til når vi er ferdige på jobb at vi ikke får en fast jobb senere.*

Av de eks-lærlingene vi har intervjuet etter fagbrevet

- Én person har full jobb, hun jobber i Elkjøp, hun er også eneste med fast jobb
- Mange opplever at de ønsker å jobbe mer, men kommer langt bak i køen
  - Stiller bak andre faglærte i køen, men også ufaglærte (§14-9 aml)
- Er vårt utvalg riktig?

Hva sier registerdata generelt

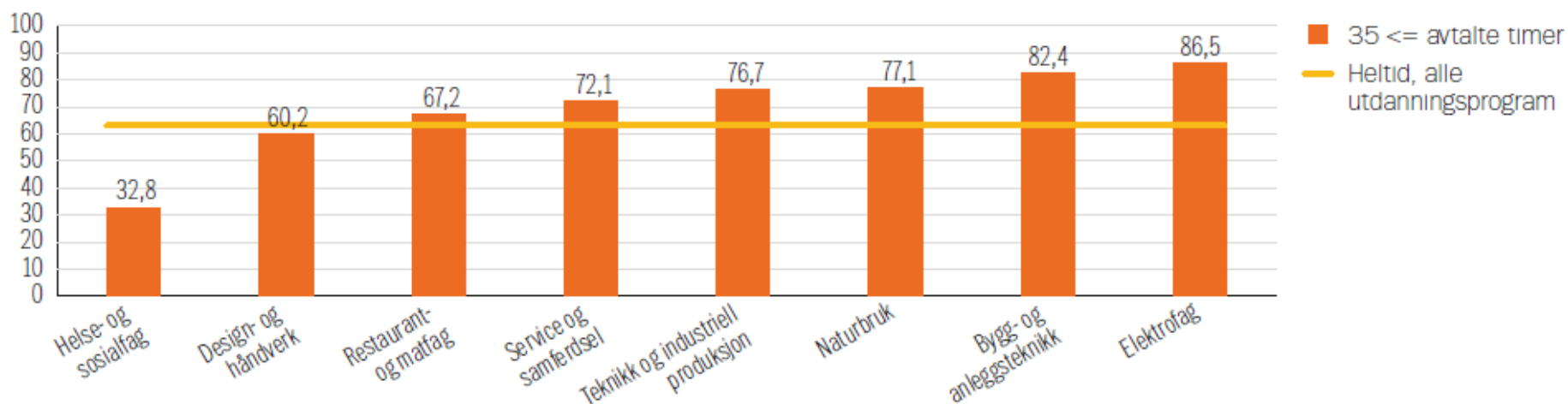
- To av tre helsefagarbeidere (e.l.) i deltid
  - På grunn av at dette er basert på telte timer, er andelen større når en ser på avtalt arbeidstid (de får vakter, men det er ikke fast jobb)
- De fleste helsefagarbeidere, sykepleiere og leger er fornøyd med sin avtalte arbeidstid. Men det er flere helsefagarbeidere som ønsker seg større stilling enn blant sjukepleiere

Hva sier registerdata om nye helsefagarbeidere:

- Av de som fikk fagbrev skoleåret 2009-2010 i helse- og sosialfagene, så er 79 prosent sysselsatt november 2010 – omtrent som i andre fag
  - Merk: vi vet ikke (ennå) om det er i relevant yrke

Men de jobber i mye større grad deltid

FIGUR 5.23 Avtalt arbeidstid på minst 35 timer per november 2010 for de som tok fag-/svennebrev i skoleåret 2009–2010, fordelt på utdanningsprogram. Prosent.

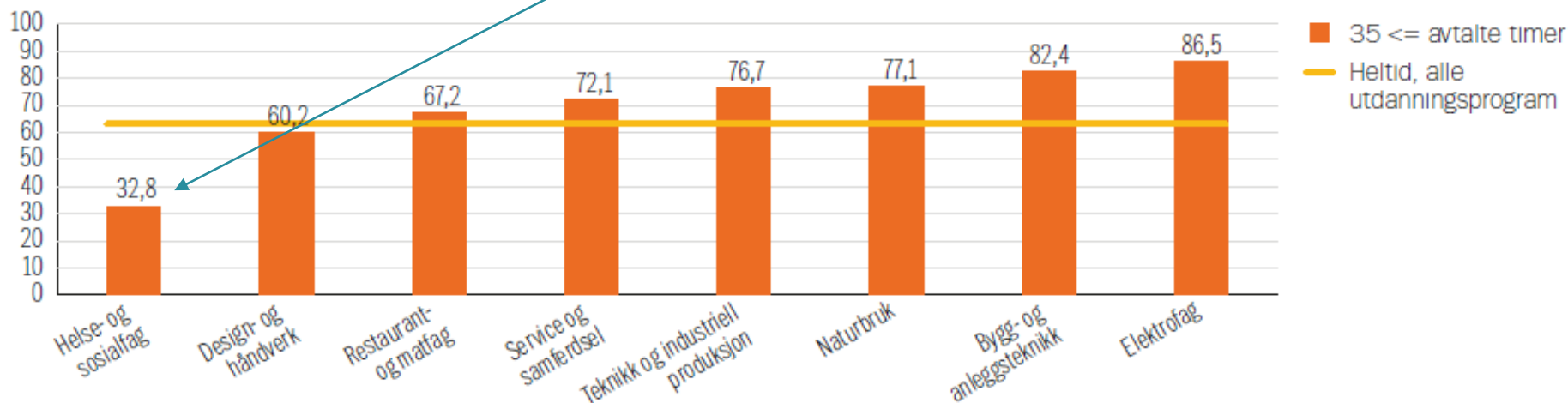
Kilde: SSB

- [Utdanningsspeilet 2012](#)
- http://www.udir.no/Upload/Rapporter/Utdanningspeilet_2012.pdf?epslanguage=no

Hva sier registerdata:

Dette ser ut til å gjelde alle fagprøver – også praksiskandidater

FIGUR 5.23 Avtalt arbeidstid på minst 35 timer per november 2010 for de som tok fag-/svennebrev i skoleåret 2009–2010, fordelt på utdanningsprogram. Prosent.

Kilde: SSB

- [Utdanningsspeilet 2012](#)
- http://www.udir.no/Upload/Rapporter/Utdanningsspeilet_2012.pdf?epslanguage=no

Dette er tema for forskning som vi jobber med nå

- I april publiserer vi tall for overgang til arbeidsliv og videre utdanning for ferdig utdannede helsefagarbeidere
  - Tendensene ser ut til å bli bekreftet

Deltidsproblematikken

- Vårt utvalg stemmer godt: alle er i jobb: også de som tar påbygg
  - Men i små stillinger
  - Mange får fylt opp sin stilling, men må «shoppe» vakter
- Unge ønsker seg større stilling
  - Noen vurderer påbygg etter læretidam eller gå ut av yrket, selv om de i utgangspunktet ønsker å være helsefagarbeidere
  - Selv om forskning viser at en del helsefagarbeidere ønsker deltid, er ikke det hovedbildet blant våre informanter
- Dette var også en begrunnelse for å velge påbygg etter Vg2, men ikke like mye framme i bevisstheten
- Det er klart at deltidsproblematikken får følger for attraktiviteten til det å gå ut i lære
- Mange oppfatter at de må blir sjukepleiere for å få fast jobb

---

Konklusjoner og drøftinger av mulige tiltak

Noen konklusjoner

- Årsaken til å så mange velger påbygg ser ikke ut til å ligge i utdanningen
  - De er fornøyd med utdanningen
    - Også de som går til påbygg er fornøyd med utdanningen, de føler at de får lære grunnleggende sjukepleie
- Det vil si at det er begrenset hva fylkeskommunene kan gjøre:
  - Strupe antallet påbyggklasser
    - Kan fungere, men vil trolig også føre til lavere søkning til Vg1. Men de som vil bli sjukepleiere kan kanskje like gjerne gå studiespesialisering?
  - Garantere påbygg etter læretida
    - Uten negative konsekvenser i følge lærere, lærlinger og elever
      - Men noen virksomheter er redd for at lærlingeordningens status vil reduseres om for mange går videre til høyere utdanning etter læretida
        - » Virksomhetene må få avkastning på sin investering i lærlingene
  - Kombinasjon, pluss informasjon
    - Eksempler på at elever har valgt læretid framfor påbygg etter å ha fått informasjon på skolen av tidligere elever/lærlinger som har tatt påbygg henholdsvis rett etter Vg2 og etter læretid
  - Ha flere faglige forbilder i skolen

De viktigste årsakene ligger i arbeidsfeltet

- Handler noe om arbeidsoppgaver og lønn, men for lærlingene vi snakket med var det viktigste *nok* arbeid i forutsigbare stillinger
- Ungdommene som går ut i lære er en selektert gruppe
  - Husk: de fleste har valgt påbygg
  - Kan vi tenke oss at de som ikke vil jobbe deltid i stor grad har sluttet ?
- Er det mulig (og lurt) å prioritere nye lærlinger til større stillinger?
  - Kunne det i så fall fått konsekvenser for voksenrekrutteringen?

Kan det statlige nivået gjøre noe?

- En del oppfattet at det å gå ut i lære «stengte dører», eller mer presist, det å gå ut i påbygg åpnet mulighetene
- Det å legge til rette for en y-vei vil trolig gjøre at færre føler at det å gå ut i lære stenger muligheter
  - Enten via fagskoler eller direkte fra fagbrev

Vi slutter med de to siste setningene i rapporten:

- Så lenge man hovedsakelig ansetter nye helsefagarbeidere i små stillinger kan man ikke forvente at andelen som velger lære etter Vg2 går opp. En velfungerende yrkesutdanning for unge er avhengig av det arbeidslivet som utdanningen kvalifiserer for.

asgeir@nifu.no
Torgeir.Nyen@fafo.no
www.nifu.no

NIFU

Referanser

- St.meld. nr. 25 (2005-2006). *Mestring, muligheter og mening - Framtidas omsorgsutfordringer*, Det kongelige helse- og omsorgsdepartement.
<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20052006/025/PDFS/STM200520060025000DDDPDFS.pdf>
- Høst, H. (2004). *Kontinuitet og endring i pleie- og omsorgsutdanningene*, Rokkan-rapport 4-2004. Bergen, Rokkansenteret
<http://www.nifu.no/Norway/Publications/2005/Rapport%2004-04%20Host.pdf>
- Vibe, N., Brandt, S. S. og Hovdhaugen, E. (2011). *Undervegs i videregående opplæring - Evaluering av Kunnskapsløftet. Underveisrapport fra prosjektet "Struktur, gjennomføring og kompetanseoppnåelse"*, Rapport 19/2011. Oslo, NIFU - Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
<http://www.nifu.no/Norway/Publications/2011/Webrapport%2019-2011.pdf>
- SSB: samfunnsspeilet, 2011:
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201102/11/>
- Nyen, T., Reegård, K. og Hagen Tønder, A. (2011). *Har vi lærefag som er relevante for kommunesektoren?* Fafo-rapport 2011:36.
<http://www.fafo.no/pub/rapp/20227/index.html>